

KOINONIA

*A Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének
teológiai folyóirata*

SZERKESZTI: Gémes István

2006. Karácsony

69. szám

TARTALOM

Gémes István: Aki szétszórt, össze is gyűjt	1
O. H. Pesch: hat tétel az ökuménéről	3
Cseri Gyula: Hinduk hódolata Krisztus előtt	4
Ignác levele az efezusiakhoz	6
Pátkai Róbert: A pápaság – korunk pápái	7
Kiss Jenő: 1956-ról – ötven év távlatából	11
C. P. Thiede: Evangélium és régészet	21

„Annak alapján, amit Jézusról tudunk, megállapíthatjuk, hogy fellépését erős el-
lentmondások kísérték. Az Újtestámentumban található írásbeli bizonyítékok szerint az
összes vita középpontjában Jézus teljhatalmának kérdése állt. S mivel ez vitatott, ezért
vitatott a személye is. Ez azonban azt jelenti, hogy a vita nem arról szól, hogy tettei
tényleg megtörténtek-e vagy sem, hogy azokat lehetségesnek tartjuk-e vagy sem? Ez a
kérdés csak a mai korban merült fel. A Újtestámentumban ui. egészen másról van szó: az
a Jézus, aki e tettek mögött áll, Istentől kapott hatalommal tette-e mindezt, vagy ép-pen a
nagy ellenféltől, az ördögtől kapott-e hozzá erőt? Jézus a hatalmát Istentől eredez-teti, de
minden más szerep, amit Istentől igénybe vesz, nem eléggé világos. Lehetséges, hogy
szándékosan beszél talányokban. Hiszen sok, az ő nevében hagyományozott adat ilyen
talányos, főképpen a példázatai ...

Ha Jézus nem mondja ki világosan, hogy ki ő, s az Istenről és az ő országáról csak
többértelmű képekben szól, akkor igazában „szakszerűen” jár el. Ezzel ui. szinte ki-
kényszeríti belőlünk azt, hogy elfogadjuk kihívását a vele való foglalkozásra.”

K.Berger: Wer war Jesus wirklich? 1995. 45-46.o.

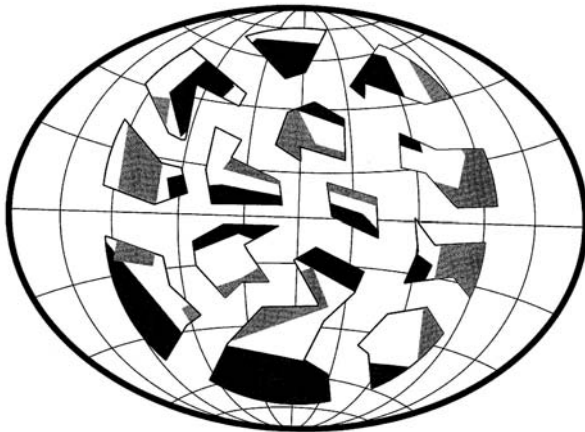
Szerkesztőség és kiadóhivatal: D-70184 Stuttgart, Gänsheidestr. 9
Tel. 0711/23-49-529 – Fax: 0711/23-49-530
E-Mail: istvan.gemes@t-freenet.de

Gémes István:

„Aki szétszórt, össze is gyűjt”¹

Jer 31,10

Bennünket akar ábrázolni az első plakát. Bennünket, erről a tájról elszakítottakat, elszakadtakat és a világ négy sarkába szétszóródottakat. Hogy szétszórattunk, azt nem kell különösebben bizonygatnunk. Francia nagyváros pályaudvarán rámkérdezett egy tizenéves-forma kisfiú: bácsi, te is tudsz magyarul? – Hol születtél? – kérdeztem vissza. Mauritius szigetén, az Indiai Óceánon. – Bécsben eskettem egy volt Rio de Janeiro-i konfirmandusomat, aki éppen Japánban élt, de Ankarában született. – Magyar evangélikus gyülekezetet szervezhettem 10 éven át a világ (akkor) harmadik legnagyobb magyar városában, a braziliai São Paulóban. – Izraeli zsidó házaspár köszönt ránk az olaszországi San Leo várában: maguk is magyarok? – Halással találkoztam Venezuela atlanti tengerpartja kis kikötőjében, aki hangosan szidta a halakat – magyarul. – Észak-amerikai bank kirakatában láttam a magyarnyelvű táblát ezzel a felírással: angolul is beszélünk. – 50 éve létező ÚTITÁRS c.lapunkat Ausztráliában, Kanadában, Monroviában, de Tel Avivban és Amazóniában ugyanúgy olvassák, feltehetően magyarul tudók, mint a balti államokban vagy a Kárpátmedencében.

Megj.: Az eredeti képen a széttört részek piros, fehér és zöld színűek.

Ma már nem csodálkozom, hogy 16. századi protestáns prédikátoraink miért hasonlították a magyarság sorsát a zsidókéhoz. Mára elmondhatjuk, hogy nincs pontja a világnak, ahol zsidók ne élneek, de ott magyarok is élnek.

Érdekes kettősséget figyelhetünk meg az Ótestamentum olvasásánál. Egyrészt Isten művének, sőt büntetésének tartotta a nép, ha szétszórta őket a népek közé. Mert bábéli tornyot építettek, dacolva az Istennel, mert bálványokat imádtak az igaz Isten helyett,

mert vétettek parancsolatai ellen. S ezt az Istennek gyakran nagyon rámenősen fel is panaszták: „Odadobtál minket, mint vágójuhokat és szétszórtál a népek közé. Potom áron adtad el népedet, nem szabtl magas vételárat érte.” (Zsolt 44,12-13) – Úgy igaz: amikor a 19. században pl. másfél millió magyarországi lakos „kitántorgott” a tengerentúlra; amikor a nemzetközi politika bosszútól fűtött taktikázása eredményeképpen rekedt határon kívülre 5 milliónyi magyar; amikor a 2. világháború tett földönfutóvá százezreket, s amikor kétszázezernél is többen indultunk világgá 50 évvel ezelőtt, – akkor bizony nem tagadhatjuk, hogy mindebben valamiképp mégis csak benne volt az Isten keze is. De mi hangosabban panaszoljuk föl a politikai hatalmak tehetetlenségét és nemtörődömségét, az emberkereskedők gátlástalanságát és a zsarnokok garázdálkodását. Nem akarjuk rákenni Istenre azt, amiben emberek vétkeztek. De mindenképp panasszal élünk, hiszen a kivándoroltak, elűzöttek, menekülők, a bőrüket mentők között

¹ Magyar Ev. Konferencia (MAEK) alapító gyűlése Orosházán 2006. okt. 13-14-én. Záróáhitat.

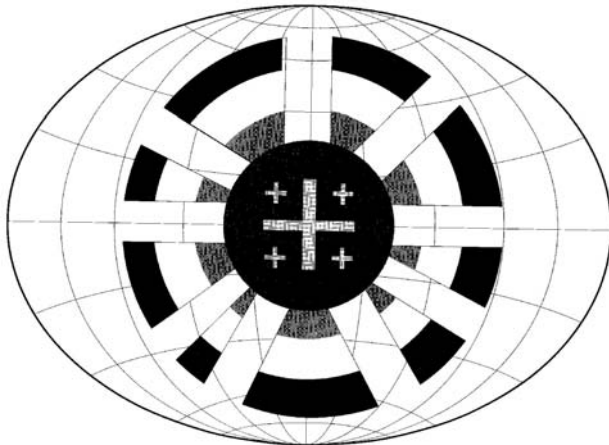
ott voltak azok is, akik nélkül az egykor másfélmillió magyarországi evangélikusság száma mára 301 ezerre apadt.

Az Ótestámentum népe ugyanakkor félt mindig is a szétszórattástól. Valahányszor baj, nyomorúság szakadt rá, s a szétszórattás veszélye fenyegetett, a Messiás után kiáltott. Az ő kizárólagos feladatának tartotta a szétszóródottak összegyűjtését. Valóságos balzsam volt hát a reszkető szívekre, amikor Ézsaiás próféta meghirdette, hogy a Messiás jelt ad a nemzeteknek és a szétszórattakat összegyűjti a föld négy széléről (Ézs 11,12). Vagy amikor Jeremiás ezt az örömhírt hirdette meg: „Aki szétszórta Izraelt, össze is gyűjti és őrzi, mint pásztor a nyáját.” (Jer 31,10)

Bár elszakítottunk, elmenekültünk, disszidáltunk, megfosztottunk állampolgárságunktól, soha sem hagyt bennünket hidegen, mind a mai nehéz napokig, az itthonmaradottak sorsa. Különösen is a gyülekezetek, a lelkipásztorok és egyházvezetők sorsa szerepelt gyakran imatárgyaink között. Ezzel talán egyrészt a magunk lelkiismeretét nyugtatgattuk, másrészt valamiféle összeterelésben mégis csak reménykedtünk, amolyan messiásváró bizakodással. – Pedig tudomásunk volt ugyanakkor arról is, hogy itthon nem mindig hullattak könnyeket a szétszóródottak miatt és még a megsegítésüket is ismételtelen megtagadták.

*

A második plakát szeretne mindenekelőtt óvni mindenfajta illúziótól. A szerte szétszóródás marad továbbra is. A 21. századi Magyarország kecses-e olyasmivel, amire a szétszóródottak lóhalálában özönlenének haza? Hiszen egy mélységesen szomorúnak mondható szavazás után sokunkban felvetődött a kérdés, hogy egyáltalán szívesen fogadnátok-e vissza bennünket? – Mint ahogy itthoniakban is feltámadhat a gondolat, hogy otthonnak, hazának tudnánk-e mi még tekinteni egy elhagyott és időközben lerongyolódott országot és szegény egyházat?

Ám gyanús ellenvetések és diktatúrák sem tudták megakadályozni azt, ami most itt, Orosházán történik. A szétszóródás marad, ebből kell kiindulnunk. És mi mégis, magasabb szinten hisszük azt, amit Jeremiás mondott: Az AKI szétszórta, az össze is gyűjt és őrzi, mint pásztor a nyáját. Más szóval: hitelt adunk Kajafás főpap szavainak, aki ugyan sietve beleegyezett a Názáreti Jézus

elpusztításába, János evangélista mégis ezt tudósítja róla: „mivel főpap volt abban az évben, megjövendölte, hogy Jézus meg fog halni a népért és nem is csak a népért, hanem azért is, hogy Isten szétszóródott gyermekeit egybegyűjtse.” (Jn 11,51-52).

Ezért vállaltuk a hosszú utat Orosházára, hogy megbizonyosodjunk ennek valósága felől. Mi, a szétszóródottak azzal a megnyerő ajánlatokkal akartunk élni, hogy a Nagy Terelő, az Úr Jézus Krisztus, a jó Pásztor keresztje körül gyülekezzünk és találkozzunk. Ezt az örömmel prédikálja a második plakát. Köszönjük mindazoknak, akik ezt lehetővé tették: a szívélyes meghívást és fogadtatást, a testvériség jóleső gesztusait, a szeretet sok-sok jelét, a jó találkozások lehetőségét, – mind-mind ajándék ez, amit nem egykönnyen fogunk elfelejteni.

Tanúsítjuk, hogy jó kezdet volt. Ugye, szabad veletek együtt kérnünk Istent, hogy aki elkezdte bennünk a jót, végezze is el, juttassa el céljához?! Jézusról azt mondta Máté evangelista, hogy „amikor látta a sokaságot, megesett rajtuk a szíve, mert elgyötörték és nyúzóttak voltak, mint a juhok pásztor nélkül.“ (Mt 9,36) Mi szétszórtak, bizalommal számítjuk magunkat azokhoz, akiken meg kell essék a mi Urunk Jézus Krisztus szíve.

A szétszóródottság marad. De ez mostmár nem megváltoztathatatlan végzet. Hitünk fölé emel minden megosztási kísérletnek és osztódási kényszernek, mert mi már egymás kezét fogva állunk és élünk a meghalt és feltámadott Urunk keresztye körül. Egyedül rá kell figyelniünk a Barcaságban és Gömörországban, a nyugati végeken és a tengeren túl, sőt még Mauritius szigetén is. Hogy megmaradjon a most megbeszéltekből mindaz, amit az Isten akar, aki szétszórt, de össze is gyűjtött. Ennek bizonyossága ez a találkozó. Egyedül övé legyen a dicséret és hálaadás. Ámen.

OLVASTUK . . .

A római katolikus *Otto Hermann Pesch*, a hamburgi evangélikus teológia nyugalmazott professzora hat tézist állított össze a (jelenleg) igen egyhelyben topogó ökuméne kilátásairól és feladatairól.

1. Az ökuménikus munkának nagyrészen a 16. századi barrikádokat kell lebontania, amelyek « örök betegségeként öröklődnek tovább » (Goethe).
2. Ugyanakkor kincskereső projekt ez a munka, mert még mindig a keresztyen gondolkodásnak és gyakorlatnak újabb meg újabb kincseivel lép meg bennünket.
3. Mégis az egyetemességet kell szem előtt tartsa a sokfajta egyház és gyakorlata, hiszen az ökuméne az egész földkerekséget átfogó valóságot jelent.
4. A vegyesházások a « jövendő egyház magva », ezért az ő kérdéseiket és tapasztalataikat minden más kérdéssel szemben előnyben kell részesíteni.
5. Teológiai « többnyelvűséget » kell tanulnunk, s a teológiának ezt kell magas fokon művelnie. Meg kell tanulnia, hogy ugyanazt a tényt különböző szavakkal is ki lehet fejezni és sokszor azonos szavak különböző jelentéssel bírnak.
6. A teológia ne igyekezzék egyre kifinomultabb érveket kitalálni ahhoz, hogy teológiailag igazolja az ökuméne fékezőit.

*

Cseri Gyula:

Hinduk hódolata Krisztus előtt

India napjainkban gyakran szerepel a fontos hírekben, legtöbb esetben pozitívan: gazdasága dinamikusan fejlődik, egyes területeken, mint pl. az információs technológiában, világszerte vezető helyet vívott ki magának, tudatosabban mint a múltban, törekszik a szegények helyzetének, az egészségügynek és az általános képzésnek javítására, gazdag irodalma és filmipara regionális jelentőségűből nemzetközi jelentőségűvé vált, demokratikus rendszere minden belső és nemzetközi krízisben stabilnak bizonyul. India útban van arra, hogy a világ egyik vezető gazdasági, tudományos és politikai hatalma legyen. Ellentétben a másik feltörekvő világhatalommal, Kínával, India tiszteltben tartja az emberi jogokat, beleértve a vallásszabadságot. Soha nem tagadta meg sokrétű vallási örökségét. Érdemes lesz megfigyelni, hogyan fogja India modernizációs fejlődését a vallás pozitív értékelése a társadalomban befolyásolni. Milyen eltéréseket fog ez eredményezni pl. a vallást évtizedeken át üldöző és az ateizmust propagáló Kínával, vagy a szekularizált, „kereszténység utáni” nyugati társadalmakkal szemben?

Keresztény hívőként különösen érdemes egy sajátosan indiai jelenséget megfigyelni: a hinduk hódolatát Krisztus előtt. India többségi vallásának, a hinduizmusnak számos híve évszázadok óta, de különösen is a 19. sz. óta rendkívüli pozitív érdeklődést mutat Jézus Krisztus iránt. Ez a jelenség egyedülálló a kereszténységen kívül. E cikk keretében néhány példára szorítkozhatunk csak.

Ram Mohan Roy, a „modern India atyja”, hindu vallástudós és reformpolitikus volt. Társadalmi programjához Jézus erkölcsi tanítását vette alapul. Erről „Jézus tanításai. Útmutató a békéhez és boldogsághoz” címen könyvet írt (1820-ban jelent meg). A merev karma hittől eltérően hangsúlyozta a szociális felelősségérzetet, a kasztrendszerrel szemben az emberiességet és az emberek egyenértékűségét, Isten egységét, a demokráciát és a tudomány értékelését.

Sri Paramahansa Ramakrishna is a 19. sz.-ban élt, egy a mai napig élő és nagy hatású hindu reformmozgalom alapítója volt, keveset szólt Jézusról. Tanítványai által feljegyzett gondolatai több mint ezer nyomtatott oldalt töltenek meg, ebből csak négy oldal szól Jézusról. Jézus Krisztussal mégis mély lelki kapcsolat fűzte össze. Jól ismerte a Szentírást. Egy kép Máriáról a gyermek Jézussal egyszer mély meditatív állapotba vitte. Más alkalommal látomás formájában Krisztus jelent meg előtte, átölelte és lényével betöltötte Ramakrishnát, aki ekkor eksztátikus állapotba került. Számára Jézus Isten inkarnációja volt. A testetöltés értelméről képesen így tanított: „Az inkarnáció segítségével mint egy ajtónyíláson át látjuk azt a végtelen világot, amit különben egy fal elfed elölünk.”

Swami Vivekananda, Ramakrishna tanítványa, egy aszkétikus-misztikus hindu szerzetesrend megalapítója, az 1893-as Chicagói vallási világkongresszus legendás előadója, rendje szerzeteseinek avatási ünnepségén, amelyet december 24-én tartott, Jézus életpéldáját állította mindig a középpontba (összehasonlításul: mintha ferences

vagy jezsuita szerzetesek vagy evangélikus diakonissza nővérek fogadalomtételét Buddha születésnapján tartanak és Buddhát állítanak eléjük fő példaképnek). Vivekananda szerint János evangéliumának első öt fejezete Isten és Krisztus minden lényeges ismeretét tartalmazza. Jézusban számára is az inkarnáció ténye volt a legfontosabb. Hasonlata szerint Isten testetöltése Krisztusban egy olyan „óriási lámpa, amely a Földön Isten fényét árasztja.”

Swami Akhilananda neves hindu szerzetes témánk számára „Ahogy egy hindu Krisztust látja” című 1949-ben megjelent jelentős könyve által említésre méltó. Ő a modern hinduizmusban az inkarnáció teológusa. „A testetöltés egy hajóhoz hasonlítható, amely számtalan embert visz el Isten végtelen óceánjához” – írja. Jézusban a szerető Isten öltött emberi testet, ezért Jézust egy hindu mint Istent imádhhatja.

Mahatma Gandhi, India függetlenségének erőszakmentes kivívója két tanulmányában foglalta össze Jézus iránti rendkívüli hódolatát: „Jézus, akit szeretek” és „Mit jelent Jézus számomra?”. Jézus a „spirituális erő legnagyobb forrása, amit ember valaha is ismert.” Jézus „úgy nyilvánította ki Isten Lelkét és akaratát, mint senki más.” Éppen ezért, írja, Krisztus az egész emberiségé, nemcsak a kereszténységé. Jézus „a legfőbb példája egy olyan embernek, aki csak adott és nem várt ellenszolgáltatást.”

A hindu filozófus *S. Radakrishnan*, aki 1962-1967-ig India államelnöke is volt, figyelembe vette a hinduizmussal kapcsolatos kritikát, amely szerint ez a vallás nem tulajdonít a konkrét történelemnek jelentőséget. Ilyen értelemben értékeli Krisztusban az inkarnáció csodáját: „Isten belenyúlása a történelembe a jónak az oldalán”.

Subba Rao, hindu aszkéta spirituális mester, akinek asramját tízezrek keresték fel, szintén megtapasztalt egy Krisztus-víziót. Ennek alapján hirdette, hogy Krisztust ki kell szabadítani a vallások fogságából, hogy üdvözítő művét folytathassa. Subba Rao rendelkezett a gyógyítás ajándékával, ezt is Krisztus műve folytatásának látta. Számos vallásos himnuszában, amelyeket az őt felkereső tömegeknek imádság formájában előadott, Krisztust dicsőítette. Mégsem keresztelkedett meg. De hirdette, hogy „minden kérdésünk csak az által oldódik meg, hogy Krisztust szeretjük és úgy élünk, mint ő élt.”

A sort még hosszan folytathatnánk a mai napig. A 20. sz. második felében, sőt napjainkban is, számos hindu spirituális mester, misztikus vagy filozófus ír tanítványai részére magyarázatot az Újszövetségről és vallja meg Krisztus iránti tiszteletét, anélkül, hogy megkeresztelkedne. Mi a titka ennek a jelenségnek? Legfőbb titka Jézus Krisztus maga, akinek élete, tanítása és személyének Istenben rejlő titka bárkit, aki ezt nyitott szemmel és szívvel szemléli, megragad. A másik magyarázat a hinduizmus sajátosságában rejlik, amely a vallásos megtapasztalásnak nagyobb érvényt tulajdonít, mint szövegek, dogmák vagy intézmények tekintélyének. Ezért könnyebben olvaszt magába más eredetű tapasztalatokat és igazságokat, mint egyéb vallások. De hozzájárul ehhez e vallás azon vonása is, hogy Isten világban való jelenlétét és sajátos megjelenési formáit hangsúlyozza (az advaita illetve az avatara tanítása). A hinduk hódolata Krisztus iránt ösztönző, sőt megszegyenítő is lehet keresztény hívőknek vagy a keresztény kultúrán nevelődött, de azt igazán nem ismerő embernek. Magával ragadó e nem keresztény gondolkodók és misztikus mesterek Krisztus általi megragadottsága. De ennek a hódolatnak a *korlátai* is ösztönzőek lehetnek, segíthetnek Krisztus igazi jelentőségének a felismerésében!

Feltűnt talán e rövid jellemzésből is, hogy a hindu hódolatnak két fő mozgató rugója van: Jézus erkölcsi tanítása és életpéldája, valamint az inkarnáció misztériuma, Isten testetöltése Krisztusban. A legtöbbet idézett bibliai igé Krisztus hindu tisztelőinél jellemző módon János evangéliuma 10,30: „Én és az Atya egy vagyunk”. Rejtve maradt azonban előttük a kereszt és a feltámadás értelme és csodája. Ennek hiánya a hinduk Krisztus iránti hódolatában érzékeltetheti a hívő kereszténnyel annak az örömhírnek a horderejét, hogy „Krisztus meghalt értünk” és Krisztus él, hogy mi is vele éljünk, mégpedig életünkben és halálunk után. Krisztus keresztjén és feltámadásában teljesedik be Isten testetöltésének igazi értelme és célja.

Ignác az Efezusiakhoz:

„... Mégis imádkozzatok más emberekért is szünet nélkül. Mert náluk is fennáll a megtérés reménysége, hogy (általa) Istenben részesedjenek; engedjétek meg nekik, hogy legalább a szeretetmunkáitokból tanuljanak. Ha dühöngenek, ti legyetek szelídek, ha hangoskodnak, legyetek csendesek, ha gyalázkodnak, imádkozzatok, ha tévelyegnek, legyetek erősek a hitben, ha ők vadak, ti finomak, s ne törekedjétek a velük való versengésre. Hadd találjanak bennünk szelídségünk következtében testvéreikre; viszont törekedjünk arra, hogy az Úr utánczóik legyünk – kit ért több igazságtalanság, ki vesztett volna többet, kit vetettek volna meg jobban? – nehogy közöttünk valaki is az ördög palántájának találtassék, hanem inkább minden önfegyelmében és mértékletességben maradjunk Jézus Krisztusban testileg-lelkileg.”

Ignác, Antióchia püspöke, fogságában hét gyülekezetnek írt Kr.u. 110 táján levelet. Ezek egyikéből való a részlet. (Jef 10)

*

Pátkai Róbert:

A pápaság – korunk pápái

II. János Pál pápa halálát világraszóló részvét és érdeklődés övezte. Halála után a méltatások áradata következett. Egymással versenyezve államfők, politikusok, a média képviselői újabb és újabb jelzőkkel illették a 26 évi szolgálat után 2005. április 2-án elhunyt pápát. Felejthetlenné vált, amit utolsó üzenetében mondott: „Derűs vagyok, legyetek ti is derűsek.” Nem az optimizmus, hanem a keresztény reménység hangja volt ez. Nem titkolta gyengeségét, inkább azt mutatta meg, hogy ő akkor már Krisztus passiójának állomásait járta. Így élte meg Krisztus passióját az egykori sportember, az elismert karizmatikus személyiség. Világméreteken gondolkodó és cselekvő emberként vezette egyházát. Összegező pápa volt.

A pápaság, mint intézmény, a katolikus egyház szervezeti formája, századokon át nyilvánvalóan változott. A mostani rövid összefoglaló alapot kíván adni ahhoz, hogy kiemeljük korunk reform-pápáinak értékeit, különös tekintettel a II. Vatikáni zsinatra.

Maga a szó, *pápa* görög eredetű, *atyát* jelent. A kereszténység elterjedésének első századaiban valamennyi pap és püspök ezt az elnevezést használta. A VII. századtól kezdődően azonban kizárólag a mindenkori római püspököt illette meg ez a név. Eleinte Róma népe a papokkal és a környékbeli püspökökkel együtt választotta meg a római püspököt, azaz a *pápát*. 1059-től kezdve azonban csak a bíborosok testületét illette meg a pápaválasztás joga. A bíborosok a pápa legközvetlenebb munkatársai, tanácsadói. Számuk hosszú századok során változatlan volt, ötven, illetve hetven fő. Korunk nagy reformpápája, XXIII. János emelte fel a bíborosok számát kilencvenre. Az ő közvetlen utóda pedig, VI. Pál tovább növelte a bíborosi (más szóval kardinális) testületet. De meghagyta, hogy a pápaválasztáson csak százhusz bíboros vehet részt, a nyolcvan éven felüliek azonban nem szavazhatnak.

A középkorban megesett, hogy a pápaválasztásra összegyűlt bíborosok sokáig nem tudtak megegyezni abban, ki legyen a pápa. Ezért bezárták és kenyéren és vizen tartották őket, míg meg nem történt a választás. A *kulcsrazerátás* óta (*cum clave*) *konklávéban* választják meg a pápát, a Vatikán egyik, a külvilágtól elzárt részében. A titkos szavazásokat a Sixtusi kápolnában tartják, naponta négy alkalommal. Kétharmados szavazati többség kell ahhoz, hogy a kápolna kéményéből felszálló fehér füst jelezze a megállapodást: *habemus papam*..

Az első századokban bárkiből lehetett pápa. Világi személyekből is, ha az egyház tagjának vallotta magát. Később csak *klerikust*, azaz papi személyt lehetett pápává választani. Még később, a XIV. század vége óta azonban a pápa kizárólag a bíborosok közül kerülhetett csak ki. A kor, idős ember kerül-e a pápai trónra vagy fiatal, nem fontos a pápaválasztásnál. XXIII. János hetvennyolc éves korában lett pápa, mégis ő fiatalította meg hosszú időre előre a római teológiai gondolkodást a II. Vatikáni zsinat összehívásával, nyílt és megkapó magatartásával.

A világi hatalom – Nagy-Konstantin óta ennek hagyományai vannak – mindig is igyekezett beleszólni abba, hogy ki legyen a pápa. A középkor végéig közvetlen beavatkozásra is módja volt a császároknak, királyoknak. Később azonban csak közvetve, bizonyos bíborosi körökre nyomást gyakorolva terjeszthették ki az uralkodók akaratukat a pápaválasztásra. A katolikus uralkodóknak azonban egészen a XX. század kezdetéig lehetőségük volt egyes személyek ellen a választások előtt tiltakozniuk. Az utolsó „tiltakozó” Ferenc József osztrák császár, magyar király volt 1903-ban. A vétó ellenére trónra került X. Pius meg is szüntette a katolikus fejedelmek ezen lehetőségét.

A pápák kezdetben itáliai és görög férfiak közül kerültek ki. A X-XI. században több német származású pápa is uralkodott. Az István királyunknak koronát küldő II. Szilveszter volt az első francia pápa, őt azután többen is követték a franciák közül. A XV. században „spanyol korszak” következett ötven éven át. Magyar esélyese csak egy alkalommal volt a pápai trónnak, Bakócz Tamás 1513-ban. 1523-tól 1978-ig, – tehát 465 éven át – kizárólag olaszok ültek Péter székében. Századunkban azonban nagy esély volt arra, hogy megszűnjék az „olasz korszak” a pápaság történetében. Ugyanis a bíborosok testületében – az egyház egyetemes jellegének kifejezéseként – egyre több nemzetiség képviseltette magát a világ valamennyi kontinenséről.

A megválasztott pápát hármassal koronázták meg a XI. századtól egészen 1964-ig. A hármassal korona, a *tiara* a pápák hármassal hatalmát szimbolizálta: papi, kormányzó és tanítói tisztüket. A számtalan ábrázoláson föllelhető tiara aranyozott ezüsből készült és óriási értéket képviselt. VI. Pál a szegényeknek adományozta. Azóta nem koronázzák a pápákat, hanem átadják nekik – beiktatásuk jeléül – az ősi pápai jelvényt, a *palliumot*, egy fehér gyapjúból készült, fekete kereszttekkel hímzett szalagot, valamint a *halászgyűrűt* és a *pásztorbotot*. A korona után fokozatosan eltűnt a pápaság szimbólumai közül a többi fejedelmi tartozék is, a hordszék és a legyezők. II. János Pál volt az első, aki megnyilatkozásaiban nem használta a fejedelmi többest sem.

Amit XXIII. János pápa már bíboros korában jelszavának választott, rövid, de jelentős pápasága alatt meg is valósult: *Engedelmesség és béke*. *Engedelmesség*, de nem az egyházjogászok szigorú, homlokot ráncoló modorában, vagy az inkvizitorok fanatizmusával, hanem engedelmesség annak a Jézus Krisztusnak, akinek főpapi imáját olvasva reggeli meditációs anyagként (János evangéliuma 17. fejezetéből: *ut omnes unum sint*, hogy mindnyájan egyek legyenek) azon a napon később kihirdette pápai szándékát: egyetemes zsinatot hív össze. *Béke*, és ezen nemcsak belső békét értett, a lélek nyugalmát, hanem békét az egyházon belül és az egyház határain túl is. E két szó nem maradt csupán jelszó: megvalósított programmá vált hosszú életében (82 év) és rövid pápasága alatt.

1963. június 3-án, pünkösd másnapján meghalt János pápa, de életműve nem fejeződött be, folytatódott a II. Vatikáni zsinat második ülészakán, és hat ma is. Alakját az idő múlásával az evangélikusok is egyre kimagaslóbbnak látják. Stefan Zweig írt egykor egy kitűnő esszét Dosztojevszkiéről. Mottójául egy Goethe epigrammát választott, amit így lehet magyarul visszaadni: „Az tesz naggyá téged, hogy soha nincsen véged.” Ráillik XXIII. János pápára is. Vele és művével nem tudunk végezni. Sok ezer ember életében folytatódik a mű, jellemet és sorsot formál, egyéneknél, egyházakban és felekezetek között egyaránt.

Túlzás nélkül mondhatjuk róla: korszakalkotó volt. Személye és öt éves pápasága kétségtelenül korszakváltást jelentett, sorsfordulót. Valami lezárult vele: a Piuszok pápasága, az uralkodó pápák kora. Valami új kezdődött visszafordíthatatlanul: a II. vatikáni zsinat által elindított és fémjelzett korszak. Még tágabban, az egész kereszténységre vetítve talán így fogalmazhatunk: két egyháztörténeti korszak zárult le XXIII. Jánossal, a nagy-konstantinuszi és az ellenreformációi korszak. S helyébe lépett az öntudatos, szolgálni akaró egyház és a reformációra kész egyház korszaka.

Programját a híres, 1959. január 25-i beszédében körvonalazta. Egyetemes zsinat összehívásával kívánta egyházát megreformálni. Azt kívánta, hogy egyháza alkalmazkodjék a realitásokhoz, hogy korszerű legyen az evangélium hirdetése érdekében. Programját két szóban szokták összefoglalni: *apertura* és *aggiornamento*. *Apertura*, kinyitni az ablakokat, észrevenni a falakon túli egyházi és szekuláris világot s engedni, hogy beáradjon a kor levegője. *Aggiornamento*: megújulni tanításban, magatartásban, életben. Megújulni a múltat meg nem tagadva, a jelen parancsoló szükségletét viszont világosan látva, és a jövőt munkálva. Az *aggiornamento up-to-date*, naprakész egyházat jelent. Stagnálás helyett a történelmi dinamizmus stílusát.

XXIII. János pápa már nem élt 1964. november 24-én, amikor kihirdették a II. vatikáni zsinaton az ökumenizmusról szóló határozatot. Mindenki előtt világos volt, hogy János pápa nélkül ez a határozat sohasem született volna meg. Továbbá az is világos, hogy az 1054-óta tartó szakadás az ortodox kereszténység bizánci ága és a római katolikus kereszténység között azért szűnhetett meg (1965), mert XXIII. János még balkáni küldetése idején megismerte, megszerette az ortodox egyházat és megpróbált hidat verni és útegyengetővé válni. Kétségtelen, ő sem tudta évszázadok eltávolódását egyszerűen megszüntetni, de a közeledés ügyét jelentősen mozgásba hozta.

A közvetlen utód, VI. Pál pápa történelmi jelentősége többek között abban is rejlik, hogy – katolikus vélemények szerint – a zsinat után képes volt megőrizni a katolikus egyház egységét. I. János Pál és II. János Pál pápák már a névválasztással is kifejezésre kívánták juttatni annak az örökségnek a folytatását, amit nagy elődjüktől, XXIII. Jánostól átvettek. I. János Pál hirtelen halála még nagyobb felelősséget adott II. János Pálnak. A karizmatikus lengyel pápa oly közel tudott kerülni az emberek minden csoportjához, hogy ez oszthatatlan erkölcsi tekintélyt biztosított számára, s a pápaság nemzetközi tekintélyét is megerősítette. Mi magyarok különösen is tisztelettel gondolunk rá. Ő volt az első pápa a történelemben, aki Magyarországra látogatott. 1991-i látogatásakor, Máriapócson szólt lelkipásztori utazásainak indítékairól, amit egyfelől az újr-evangélizálás küldetésében látott, másfelől pedig annak megerősítésében, hogy a katolikus egyház visszavonhatatlan döntéssel elkötelezte magát az ökumenizmus iránt. Az „idők jelei”-nek tulajdonította a pápa azt is, hogy „a keresztény hitet érő modern támadások közepette fokozott jelentősége van az egyházak és az egyházi közösségek közötti nagyobb egységnek.”

Ezen pápai megnyilatkozás folytatása volt az a történelmi jelentőségű esemény is, amikor a Vatikán és az Evangélikus Világszövetség vasárnap, a reformáció napján, 1999. október 31-én Augsburgban aláírta a megigazulásról szóló közös nyilatkozatot. Az evangélikus Szent Anna templomban tartott ünnepélyes istentisztelet keretében aláírt dokumentum elsimította a lutheránusok és katolikusok egyik központi, a nyugati egyházszakadáshoz hozzájáruló hitvitáját, és érvénytelenítette a másik egyház tanainak

korábbi kölcsönös elítélését. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a két egyház egyetért abban, hogy az ember egyedül hit alapján, Isten kegyelméből üdvözülhet (igazulhat meg). A jó cselekedetek nem feltételei, hanem „gyümölcsei” az üdvözülésnek – ezzel gyakorlatilag megerősítést nyert Luther Mártonnak (1483-1546), a reformáció megindítójának alaptétele. II. János Pál pápa üdvözölte és méltatta a közös nyilatkozatot, melyet a sajtó „ az évszázad ökumenikus eseményének” nevezett. A pápa állásfoglalása a római Szent Péter székesegyházban, a vasárnapi misén hangzott el.

Beárnyékolta ezen augsburgi nyilatkozatot az tény, hogy egy évvel később, 2000-ben a Hittani Kongregáció több mint két évtizedig vezetője, Ratzinger bíboros megjelentette a *Dominus Iesus* kezdetű teológiai nyilatkozatot, amelyben újra erőteljesen képviseli a római egyház kizárólagosságú igényét, és megkérdőjelezi a nem katolikus egyházak egyház-voltát.

A következőket álláspontra helyező új pápára, XVI. Benedekre nagy várakozással tekint a világ kereszténysége abból a szempontból is, hogyan viszonyul majd az ökumenizmushoz. Megtorpan-e a párbeszéd a többi egyházzal, avagy folytatódik II. János Pál gesztuspolitikája. Ratzinger bíboros szerint – mely tézissel teljes mértékben egyetértünk – párbeszédet csak az tud folytatni, aki tisztában van saját identitásával. A keresztény egységet ugyanis nem az önfeladás és a hitelvek terén tett kölcsönös engedmények révén lehet megvalósítani. XVI. Benedek pápaként első miséjében kitért erre a kérdésre is. Azt ígérte, fáradságot nem kímélve dolgozik majd az ökumenizmuson, és támogatásáról biztosított minden olyan kezdeményezést, amely alkalmasnak tűnhet a különböző egyházak képviselői közötti kapcsolatok és egyetértés előmozdítására.

Jobbat nem kívánhatunk a katolikus egyház legfőbb pásztorának, hogy jó pásztor legyen nyájának és nyitott a protestáns és az ortodox egyházak felé. Teológiai felkészültsége, bölcsessége és szerénysége segíteni fogja ezen törekvésében és abban a felismerésben, hogy a szétszakadt történelmi egyházak nem akkor találják meg identitásukat, ha a maguk igazát hangoztatják, hanem éppen akkor, amikor megnyílnak szeretetben a másik felé.

Kiss Jenő:

1956-ról — ötven év távlatából¹

1.

November 4-e van. 50 évvel ezelőtt indult meg a világ akkori legerősebb szárazföldi hadserege, a szovjet Vörös Hadsereg páncélos alakulatainak a támadása a forradalmi Budapest ellen. Szomorú nap, szomorú emlékekkel és máig ható szomorú következmények hosszú sorával. A szép álmot, hogy egy kis nép hazájában szabadon, függetlenül élhet majd, szétzúzta egy világhatalom.

Az ókori fölfogás szerint aki nem ismeri saját közössége múltját, az gyermek marad. A keresztény tanítás szerint tudnunk kell, honnan jövünk és hova megyünk. Goethe szavaival élve aki ezt nem tudja, olyan ember lesz, aki csak máról holnapra él. Az ilyen embert könnyebb félrevezetni, rászedni, manipulálni — ígérgetésekkel, hazugságokkal különösen.

Minden emlékezés, az 56-ra való emlékezés is – ha igaz és nem hamis – arra való, hogy segítsen bennünket eligazodni a világban, az életben. Hogy gyermekekből igazi felnőttek lehessünk. 56-ra is ebben a szellemben emlékezünk.

Megtiszteltetés számomra, hogy az 56-os forradalom jubileumi esztendejében emlékező előadást tarthatok. Megtisztelő a feladat, egyszersmind azonban nehéz is. Mindenek előtt azért nehéz 56-ról szólni, mert a remény, az örvendezés, a gyűlölt rákosista zsarnokság szorításából való átmeneti szabadulás fölemelő élményét, örömét, lelkesedését, a nemzet egymásra találását mélyeséges csalódás, gyász, félelem, kivégzések és bebörtönzések, a cserbenhagyás és a „hiába volt minden” keserű, letaglózó, nyomasztó érzése váltotta föl. Tény, hogy 1956 minden nagyszerűsége ellenére szomorú véget ért: elbukott, mert leverték.

A mai emlékezés állhatna abból, hogy fölidézzük az 50 évvel ezelőtti eseményeket. Például idézhetnénk, mit mondott 1956. október végén Tildy Zoltán, a háború utáni kisgazda miniszterelnök, ezt: „Magyarul és szabadon akarunk élni!” vagy Erdei Ferenc, aki 56-ban a miniszertanács elnökhelyettese volt: „A forradalom győzelmét meg kell védeni!”. Vagy meghallgathatnánk hangszalagról Nagy Imre miniszterelnök drámai bejelentését, utolsó nyilvános mondatait, amikor az éter hullámain világgá kiáltotta segítségkérő, segítségért könyörgő szavait: „Segítsetek! Segítsetek! Csapataink harcban állnak!” S akkor azok, akik 56-ot már tudatos fejjel élték meg, újra szapora szívveréssel emlékeznének az akkor és velük is történetekre. Mintha újraélhetnénk az egészet, s mintha talán tudnánk változtatni a végkifejleten. A szaporább szívverés itt van, a végkifejleten azonban nem áll módunkban változtatni semmit sem. Azt azonban megtehetjük, tegyük is meg, hogy az ismertté vált tények alapján, tárgyyszerűen emlékezzünk. Még akkor is, ha netán kellemetlen vagy annak tűnő dolgokról is kötelességünk szólni. Én ennek szellemében tartom megemlékezésemet, másként nem tudom és nem is akarom tenni.

1956-ból az én nemzedékemnek is vannak emlékei. Nekem például eszembe jut, hogy azon októberi napok valamelyikén éppen alkotmánytan-óra volt Bognár Lajos tanár úrral a zárdai iskolaépület emeleti tantermében, az akkori 8. osztályban, s megjelent egy akkor még fiatal mihályi férfi, s azt közölte, a nép kéri, hogy a tanulóifjúság vegyen részt a tanácsháza előtti eseményen (a tanácsháza innen nem messze, az Árpád utcában volt). Részt vettünk. Emlékszem arra is, hogy felsorakoztak a fölsős osztályok, s láttuk egyebek mellett, hogy kísérettel elvezették a falu akkori két nagyhatalmú vezetőjét, Gönye Lajost és Fodróczy Lajost. Emlékszem magyar zászlós teherautókra, amelyek élelmet vittek a fővárosba, s láttam, ahogy az

¹ A Mihályiban 2006. november 4-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

emberek krumplit, gyümölcsöt, lisztet és egyéb hasznos ajándékokat önzetlenül adtak és szívesen küldtek Pestre. Hallottam a felnőttek beszélgetéseit az utcán, s nálunk, édesapám műhelyében a pángli mellett, s érzékeltem a reményt, a felszabadultságot, november 4-e után pedig az aggodalmat, félelmet s a növekvő szomorúságot. De hagyjuk a személyes emlékezéseket, s lássuk azt, mi is volt 56 történelmi léptékkal mérve!

2.

1956 minden kétséget kizáróan az a 20. századi magyar esemény, az egyetlen olyan magyar esemény a 20. században, amely az egész világ érdeklődését fölkellette s rokonszenvét kiváltotta. Mert Dávid és Góliát csatájában a szimpátia mindig a Dávidoké. 56 magyar szemmel nézve bizony sok örömmel, de még több fájdalommal, sok-sok reménnyel, de még több csalódással, sőt emberi és anyagi veszteségek tömegével járt. Pótolhatatlan például az a veszteség, amelyet a kétszáz ezret meghaladó, többnyire fiatal magyarnak a Nyugatra távozása jelentett. Minden tekintetben az: népesedési értelemben (mert ma nem kellene attól félnünk, hogy 10 millió alá süllyed Magyarország lakossága), emberi értelemben (hiszen mennyi család vált hiányossá, csonkává, szomorúvá!), szakmai értelemben (mert tehetséges, magasan képzett emberek tízezrei másutt kamatoztatták tudásukat). Mintha 56 a maga végzetével folytatása lett volna az utóbbi fél évezred magyar történelmének, a Mátyás király utáni magyar históriának: fölemelő győzelmek, győzedelmes csaták után végül is háborús vereségek.

1956 a modern magyar történelem egyik legsötétebb korszakának, az „ötvenes évek”-ként emlegetett Rákosi-érának a következménye, a magyarságnak erre adott nemzetközi jelentőségű és következményű válasza volt. A Rákosi-rendszer, amely erőszakon, hazugságon és megfélemlítésen alapult, olyan zsarnokság volt, amelyet korábban a magyarság még sohasem élt át. Illyés Gyula „Egy mondat a zsarnokságról” című verse pontos láttelepet adott erről. S a magyarság, amelyet szabadságvágya nem hagyott nyugodni – nem először történelme során –, megpróbálta lerázni vasbilincseit. Ha rövid időre is, fölemelte a fejét. Az ötvenes évek sötétségében fényes csillagként világlott föl 56 forradalmának nagyszerűsége. Mintha egy üstökös robbant volna bele a reménytelenül sötét és végtelennek tűnő éjszakába.

1956-ról a hivatalos Kádár-korszakbeli magyarázat Berecz János (akkori, Aczél György utódjául kiszemelt központi bizottsági tag) több kiadást megért, „Ellenforradalom tollal és fegyverrel. 1956” című könyvében található, s ebben egyebek mellett ezt olvassuk: „Az imperialista beavatkozás belső társadalmi bázisát a felszámolt kizsákmányoló osztályok (kapitalisták, földbirtokosok, kulákok), az azokat korábban kiszolgáló rétegek (katonatisztek, csendőrök és rendőrök, a volt horthysta elnyomó apparátus egyéb csoportjai) és más, megrögzött fasiszta elemek alkották. Vakon és vadul gyűlölték a népi hatalmat, s nagyobb részük nemcsak az alkalomra várt ... hanem minden lehetőséget kihasználva aktívan készült, szervezkedett fegyveres felkelésre, a politikai hatalom visszaszerzésére” (1981: 41). Továbbá: „nemcsak általában a felkelést előzte meg kiterjedt szervező munka, hanem a fegyveres harc nyitánya, az október 23-i diáktüntetés is tudatosan szervezett és irányított akció volt” (80). A szerző azonban bevallja, hogy az általa említett nyugati és hazai „aknamunká”-n kívül a hibás politika vezetett október 23-ához: „A hibás politika és az ellenség fokozódó tevékenységének hatására a dolgozók soraiban nőtt az elégedetlenség, a felháborodás. Többször előfordult rövid ideig tartó munkabeszüntetés, gyakori volt a munkahely elhagyása, a tiltakozás. Az alacsony kereset és a szervezetlenség miatt több gyárban sztrájkok voltak” (64). Berecz János idén nyilvános interjúban elismerte, hogy tévesen ítélte meg könyvében 56-ot. Becsületére legyen mondván, bevallotta. Egy másik idézet: a Magyar Nagylexikon (2001-ben jelent meg) ezt írja: „Az október 23-i tüntetés még aznap fegyveres harcba, majd általános népfelkelésbe, forradalomba torkollott, és a szovjet beavatkozás miatt szabadságharcra alakult ... [Tegyük hozzá: október 23-án Gerő Ernő akkori pártfőtitkár a Himnusz éneklő békés tömeget utcai csúrhének és söpredéknek nevezte, s a rádió épülete előtt gyülekező tömegbe először a zöldávósok lőttek úgy, hogy halottakat és sebesülteket kellett elszállítani.] Október 31-én a szovjet csapatok elkezdték kivonulásukat a fővárosból .. Ugyanaznap a szovjet pártvezetőség a katonai beavatkozás mellett döntött ... Kádár pontosan máig sem ismert körülmények között

elvállalta a „rendteremtés”-t, november 4-én megindult a szovjet invázió. A Kádár vezette kormány hozzálátott a megtorláshoz és a konszolidáláshoz. Kádár Moszkvával kötött kompromisszumának lényege az volt, hogy a megtorlás végrehajtása és a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásának elfogadása fejében a szovjet vezetők nem engedik vissza a hatalomba Rákosit” (*Magyarország* címszó a.). A Kossuth Rádió egyik idei tavaszi adásában hallhattuk annak az ungvári, ukrán állampolgárságú magyar férfinak a visszaemlékezését, aki 1956-ban a Vörös Hadsereg katonájaként Ungváron azt kapta feladatul, hogy fordítson le egy orosz nyelvű szöveget magyarra. Ez a szöveg volt az, amelyet Kádár 1956. november 4-én, Szolnokról sugárzott rádióbeszédéből ismerünk, amelyben bejelentette egyebek mellett a Nagy Imrével való szembefordulást, a forradalomnak ellenforradalomként való megbélyegzését, az új, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakítását, valamint a szovjet csapatok behívását. Egy másik, történészekről írott könyvben ezt olvassuk: „Október 31-én ... Nagy Imre beszédet mondott a Parlament előtti téren ... A szűkebb kabinet döntése alapján bejelentette, hogy tárgyalások kezdődtek a Varsói Szerződésből való kilépésről, a szovjet csapatok teljes kivonásáról ... Az első két bejelentés ... már a nemzetközi politika alapkérdéseit is érintette. Moszkvában ezen a napon dőlt el véglegesen a magyar forradalom sorsa” (Izsák Lajos in: Pölöskei Ferenc szerk. 1997: 330). Ma már tudjuk: az amerikai kormánynak a forradalom napjaiban nem voltak tervei, diplomáciai kezdeményezései, nem volt semmilyen elképzelése a katonai segítségnyújtásról, sőt a CIA október 29-i határozatában elutasította a felkelők fegyverrel, felszereléssel való megsegítését is. Ezzel szemben a szovjet hírszerzés előre látta és jelezte, hogy robbanás felé tart Magyarország. A szovjet Honvédelmi Minisztérium 56 júliusára jósolta a megmozdulások kezdetét, s ennek leverésére már kész katonai tervük volt (Charles Gati könyve alapján). Figyelemre méltó, hogy a Pravdában október 30-án megjelent egy cikk a szovjet pártvezetés ama döntéséről, hogy haladéktalanul kivonják csapataikat Magyarországról, ezt azonban 24 órán belül megváltoztatták. Még nem tudni pontosan, miért. Egyes kutatók szerint azért, mert Mao-ce tung féltette a nemzetközi kommunista mozgalmat a magyar forradalom következményeitől, s Hruscovot katonai beavatkozásra ösztökélte.

1956. október 23-ára emlékezve ezt írta nemrég egy újságíró: „A hazugságot az éterbe és a fülekbe továbbító hullámok származási helyét, a közszolgálati rádiót késő este megrohamozta a tömeg. Hajnalra a Rádiót is elfoglalták. Utóbb, a forradalom bukása után az ostromlókat hivatalosan vandál csőcseléknek, börtönből szabadult köztörvényes bűnözőknek minősítették, amint általában a forradalomban résztvevőket, vagy a csak velük együtt sodródókat felforgatóknak, rendbontónak, a főnálló törvényes rend és a népi demokrácia megdöntését erőszakos eszközökkel kivívni akaró pesti huligánoknak, gyújtogatóknak, rablóknak, hivatalos közegre, rendfenntartókra támadó csürhének titulálták. Csak több mint három évtized múltán derült ki, hogy forradalmárok törvényes lázadók voltak. Utcai hősök. Azóta megkönnyezik őket, megkoszorúzzák sírjukat s a helyeket, ahol tettüket elkövették. Ami akkor gaztett volt a rendszer számára, utóbb hőstetté magasztosult” (56 szelleme máig kísért. Szaniszló Ferenc: Metro 2006. október).

3.

Az idézeteket hallva mindenki számára világos lehet az az egyébként is közismert tény, hogy 1956-ot ki-ki a maga szemszögéből nézi. Horn Gyula például két hete azt nyilatkozta egy német lapnak, hogy 56 nem a kommunizmus elleni harc volt, a kommunizmust a fölkelők sem kívánták eltörölni. S azt hangsúlyozta, hogy a fölkelés következtében sok bűnöző került szabadlábra, akik veszélyeztették a közbiztonságot (MN. 2006. X. 24. 4. o.). Dobi István a forradalom leverése után Bibó Istvánnal beszélgetve azt mondta, 56-ot ki-ki aszerint látja, hogy milyen szemüvegen keresztül nézi. Bibó azt mondta neki, egy 56 volt csak, de hogy ezt láthassuk, ahhoz le kell venni a szemüveget. Horn Gyulának ez mindmáig nem sikerült. Egybecsengenek Bibó szavaival Sólyom Lászlónak a szavai is. A köztársasági elnök szerint is egy 56 van, az, ami akkor volt, s látni kell, hogy a Kádár-korszak nem 56 folytatása, hanem tagadása volt, s hogy nem ünnepelhet tiszta lelkiismerettel az, aki ma 56 és Kádár örökösének

egyaránt tekinti magát. Utalhatok Nagy Imre szavaira is, aki kivégzése előtt mondta: „Attól félek, hogy azok fognak rehabilitálni, akik most felakasztanak”.

Milyen volt 56 megítélése külföldön? A nyugati világot 1956 októberében tüntető rokonszenv, november 4-e után sajnálkozó és humanitárius segítséget nyújtó részvét jellemezte. Az akkori szocialista országokban, főként a Szovjetunióban a propaganda utcai csöcselékről, fasizálódó országról beszélt. Az emberek többsége azonban tudta, de legalábbis érezte, sejtette, hogy másról van szó. Erről tanúskodik egy az akkori időből származó bolgár anekdota: „idős néni kászálódik le nagy nehezen a vonatról Szófiában két nehéz csomagjával. Meg is kérdezi valaki: Hát nincs itt egyetlen férfi sem, aki segítene? Mire a néni: Nincs. Férfiak csak Magyarországon vannak!” A szomszédos országok (Csehszlovákia, Románia és a többiek) politikusai a magyar nacionalizmus ébredésétől, a Trianon revízióját követelő szándék megfogalmazásától féltek, Moszkva, sőt Peking urai pedig a magyarországi tűz továbbterjedésétől tartottak. Mondjuk ki: a Nyugat sokat segített, például az 56-os menekültek fölkarolásával, támogatásával. Rögzítsük azt a tény is, hogy elhagyatottságunkban jól estek a jótékonyági akciókban és buzgalomban megnyilvánuló gesztusok, a ránk gondolás eme emberi jelei (tessék emlékezetbe idézni, Mihályiba is jutottak nyugati ajándécsomagok). De úgy éreztük: a Nyugat érdemi segítséget nem adott Magyarországnak. Mi magyarok általában úgy gondoljuk, hogy a Nyugatnak (politikai értelemben) többet kellett volna tennie, nagyobb segítséget kellett volna nyújtania. S ebben a vélekedésben két különböző gondolkodásmód is benne van. Egyrészt az a többnyire naiv remény, hogy a politikától erkölcsi szempontok érvényesítését is elvárhatnánk, másrészt politikai önértékelésünk nem reális volta, az tehát, hogy vagy túlértékeljük vagy alábecsüljük magunkat mint politikai tényezőt. 1956-ban az előbbi történt velünk. Magyarország neves nagyvállalkozója, Demján Sándor mondta idén -- nem 56 összefüggésében, hanem már az európai uniós Magyarországra érve --: „Sokan azt hiszik, hogy az uniós vezetőknek álmatlanságot okoz Magyarország sorsa és jövője. Végre szembe kellene néznünk azzal, hogy ... egyáltalán nem aggódnak értünk.” (Európai utas 2006/1: 5). Magyarország 1956-ban egy világpolitikai sakkjátszma átmenetileg fölértékelődő részévé, sőt neuralgikus pontjává vált, mert ellentétes nagyhatalmi érdekek ütközőzónája lett. Hogy 56 lett, az valóban belső magyar fejlemény volt, mert elsősorban a szabadságvágy szülte, a „rabok tovább nem leszünk” mentalitás hívta életre — hiszen ha ezek nem lettek volna, sugározhatott volna bármit a Szabad Európa Rádió! —, elbukása pedig kizárólag nagyhatalmi politikai pókerjátszma következménye volt. A magyarok nagy része nem ok nélkül élte meg cserbenhagyásként a november 4-ét követő eseményeket. Hogy Amerika nem lépett föl erélyesebben (ahogy azt előtte és azóta már gyakran megtette), annak nyilván megvannak a maga, amerikai szempontból jól magyarázható (gazdasági, katonai, politikai) okai. Be kell látnunk: Szueznél számukra jóval nagyobb volt a tét, mint amit Magyarország jelentett. Eljátszhatunk a gondolattal, vajon mi lett volna, ha nem lett volna szuezi válság, csak „magyar ügy”? A történelemben azonban nincsen „ha”. Volt szuezi válság, a szovjetek pedig szabad kezet kaptak az amerikaiaktól Magyarországon. Ezzel 56 sorsa megpecsételődött. Arra, hogy a magyarok döntő többsége annak idején hogyan élte meg a végkifejletet, egy példát Mihályiból hozok: amerikai rokonának írott levelében Fülöp Péter bácsi így summázta lesújtó véleményét: „le van szarva Amerika”. Igen, magyarként nézni 56-ot más, mint nem magyarként. De magyarországi magyarként nézni is más, mint mondjuk emigráns magyarok leszármazottjaként, s más nemzeti érzésű magyarként nézni, mint annak híjával lévő magyarként tenni ugyanazt. 56-ban nemcsak a szovjetekkel harcoltak magyarok, hanem magyar harcolt magyar ellen: magyar fiatalok, a pesti srácok az ávósok és a karhatalmisták ellen — és fordítva. Ez is hozzátartozik 56 történetéhez!

Gondolhatnánk, az idő múlása, s az emlékezés békévé oldja az ellentéteket. Gondolhatnánk, de — legalábbis eddig -- a valóság más. 56 utótörténete önmagában is roppant tanulságos, egyben félelmetes is: a nemzet önmagára találásának nagy pillanatából nem született meg a kívánt, a vágyott, az olyannyira óhajtott jövő. 56-ot november 4-ével kezdődően Magyarországon hivatalos szinten félremagyarázták, meghamisították, le hazudták, ellopták,

elhallgatták. Ez az igazság! November 4-től hivatalosan *ellenforradalom* volt a neve, amely idővel szelídült: évek múltán *a sajnálatos 56-os események* szépítő kifejezés követte, később *az ötvenhatos események*, amely kifejezés a fogalomnak már majdnem teljes tartalmi és stílári kiüresítése volt. Pozsgay Imre mondta ki először 1989-ben, hogy *56 népfölkelés* volt (kapott is érte hideget, meleget, s — elsősorban az SZDSZ közreműködésével — megakadályozták nemzeti elkötelezettsége miatt, hogy őt válasszák köztársasági elnökké). Pozsgay célja 1956 újraértékelésével ez volt: „megingatni, megbénítani az MSZMP-t [tehát a Magyar Szocialista Munkáspártot], amely egész hatalmát arra a hazugságra alapozta, miszerint 1956. november 4-én megmentette a néphatalmat és az országot egy pusztító ellenforradalomtól” (HITEL 2006/2: 8).

4.

Mit tudnak ma a magyarországiak 56-ról? Szívesen föltenném azt a kérdést is, mit tudnak a mai mihályi fiatalok 56-ról? Vajon megkérdezte-e őket bárki is erről? Vajon készített-e vagy készít-e bárki a visszaemlékezések alapján összeállítást a Mihályiban 56-ban történekről? Nos: országos viszonylatban viszonylag friss fölmérések csak iskolásokról szólnak. Ezek szerint a magyarországi középiskolás diákoknak 56-ról való ismeretei meglehetősen hézagosak, tudásuk elsősorban pedagógusfüggő. Az általános iskolában 1-2 órát, a középiskolákban 5-6 órát szánnak az események fölidezésére. A tanároknak meglehetősen szegényes segédanyag áll rendelkezésükre. A diákok 20%-a egyáltalán nem tanult 56-ról. S azoknak a témaismerete is legföljebb közepes, akik tanultak róla. Ha így van, akkor 56 üzenete, tanulsága igencsak hiányosan juthat el a felnövekvő nemzedékhez, következésképpen hatása is csekély — 1956 fontosságához képest bizonyosan. Azért, hogy ez így van, nem a fiatalok hibáztathatók. Hibáztathatók viszont a felnöttek, elsősorban a család, a szülők, az iskola, a pedagógusok, illetőleg a média. Valami biztató azonban mégiscsak van a fölmérésben. Az, hogy a megkérdezett fiatalok 57 százaléka szerint az 56-os forradalomért harcolók példaképei lehetnek a mai fiataloknak (Mentor 2006. március. 4. oldal). Biztató az is, hogy a Magyarországon ezekben a hetekben a leginkább vásárolt 10 könyv közül 6 az 56-os forradalomról szól. De volt-e ily fokú érdeklődés korábban? Mi a helyzet a felnőtt társadalommal? Vonatkozó fölmérések hiányában a népszavazási eredményekből, illetőleg a pártok programjából, föként pedig cselekedeteiből lehet bizonyos következtetéseket levonni. Ha 56 szellemiségét bármiféle mércének tekintjük — márpedig itt és most nem tehetünk másként —, meglepő megállapításokra jutunk. 1994-ben Magyarország miniszterelnökévé választottak egy politikust, aki 56-ban a barikád másik oldalán állt. 2002-ben olyan politikus lett miniszterelnök, aki az 56-ot elcsaló Kádár-korszak egyik minisztere és magas rangú szigorúan titkos tisztje (titkos ügynöke) volt. Továbbmenve: ma egy olyan, pártmunkásból lett milliárdos nagyvállalkozó az ország felelősnek mondott miniszterelnöke, aki egy nyilvánosságra került, bár nem annak szánt beszédében elmondta, hogy tudatos hazugságokkal félrevezette a választókat, csakhogy pártjával hatalmon maradhasson. A köztársasági elnök ezek után nem hallgathatott, ezt mondta: „A miniszterelnöki beszéd ismertté válása mélységesen megrázta Magyarországot. A felháborodás jogos volt. Az országszerte kialakuló békés tüntetések számomra az emberek egészséges erkölcsi érzékét bizonyították. A katarzis, a megtisztulás azonban elmaradt. A miniszterelnök megengedhetetlen eszközöket használt annak érdekében, hogy a hatalmát megtartsa.” Hadd tegyem hozzá: különösen 56 szemszögéből nézve elfogadhatatlan ez az eljárás, mert 56-ban a szabadságról és az igazságról volt szó! Az egyik akkori lap címe is ez volt: *Igazság!*

Mondjuk ki hát az igazságot! A Kádár-rendszer vérben, bűnben, hazugságban született. Kádár 1956. október 29-én a Budapesten tartózkodó Mikojannal és Szuszlovval tárgyalt, s úgy tájékoztatta őket, hogy Magyarországon antiszemita és szovjetellenes megnyilvánulások vannak, és a harcot a felkelés ellen a végsőkig folytatni kell. Álságos volt tehát részéről Nagy Imre látszólagos támogatása. Kádárnak két, magyar szempontból nézve súlyos, eddig nemigen emlegetett mulasztása a forradalom leverésében játszott szerepével függ össze. Közismert, hogy Kádár Hruscovval igen jó viszonyban volt. S Hruscov egyszer, hivatalos tárgyaláson fölvette Kádárnak, hogy ki lehetne vonni a szovjet csapatokat Magyarországról. Kádár ezt

ellenezte — mert félt attól, hogy akkor elveszítheti hatalmát, azaz félt annak esetleges következményeitől, amit 56 után, a megtorlás idején elkövetett. A másik eset: fölvetette Hruscsov azt is, hogy a Szovjetunióhoz tartozó Kárpátalja magyarok lakta s Magyarországgal érintkező határ menti kis sávját vissza lehetne adni Magyarországnak. Kádár válasz nélkül hagyta a fölvetést, ahelyett, hogy kapott volna az alkalmon. Íme az újabb bizonyosság arra, hogy Kádár mennyire internacionalista kommunista volt! Ez is hozzátartozik a Kádár-képhez. Kádár 56 után évekig finoman szólva sem volt népszerű, idővel mégis ő lett a *János bácsi*, vagy ahogy később a pártapparátusban bizalmasan emlegették: *az öreg*. Miért? Mert a Kádár-érában is volt egy idő után jól érzékelhető — de tegyük hozzá: a Nyugatot meg sem közelítő — anyagi javulás például (ami sokkal nagyobb lehetett volna, ha függetlenek lehettünk volna, lásd Ausztria példáját, onnan 55-ben kimentek a szovjetek), volt általános technikai, tudományos és civilizációs fejlődés, demokratikus változások is, s volt bizony széles körű egzisztenciális biztonságérzet. S tegyük hozzá: ez ma bizony sok-sok magyar állampolgár számára nincs meg!

50 év nagy idő, s bizony a feledékenység is megteszi a magáét. 50 év alatt a temetők fakeresztjei elkorhadnak, kidobják őket, s ezzel feledésbe merül az elhunytak nagy részének neve is. A jegenyék nem is érik meg ezt a kort. 50 év két emberöltőnyi idő, s ennyi idő alatt a megtörtént dolgok emlékké fakulnak, majd el is tűnnek. Megváltozik szinte minden, s a változás — jól érzékeljük mindannyian — fölgyorsult. S úgy tűnik, manapság általában egyre kevésbé érdekli az embereket a múlt. Ki-ki saját napi gondoljaival van elfoglalva.

5.

1956 leverését 6 év kemény diktatúrája követte. Hívószavakat említek, amelyeket hallva vagy olvasva a még élő érintettek gyomra összerándul: deportálások, kitelepítések, gulág, Recsk, Hortobágy, Tedej, akasztások, börtön (17 ezernél is többen kapnak 10 évnél hosszabb börtönbüntetést), kivégzések, a besúgó- és lehallgató-rendszer kiépítése, elszigetelés, kiközösítés („egyéb”, „x”, „kívülálló”), zsigerekbe plántált félelem, gondolkodást bénító, butító demagógia, mindent átható totális propaganda, egyház- és vallásellenes kurzusok. Az utóbbira csak egy példa: gimnáziumi osztályunk egyik diákja, kedves osztálytársam és barátom gyogyepedagógiai főiskolára jelentkezett kitűnő érettségivel. A fölvételin megkérdezték, hisz-e Istenben. Nem tudom, eszébe jutott-e a jézusi mondat („Aki vallást tesz rólam az emberek előtt, arról én is vallást teszek az én mennyei atyám előtt”), de azt válaszolta: igen, hiszek. Nem vették föl, egy évvel később a műszaki egyetemre már igen, ott ugyanis efféléket nem kérdeztek. Igen, a Kádár-rendszer (említettem már) áruállással és hazugsággal indult, és vérben született. S a megfélemlített országban 1973-tól a puha diktatúra éveiben, a három T-s időszakban (tiltás, tűrés, támogatás) finomabb, egyszersmind ravaszabb módszerekkel folyt az átnevelés, az agy mosás. Lényege az volt: „istenedről, hazádról, múltadról, lelked nemesebb emlékeiről ne nagyon beszélj” (HITEL 2006/2: 128). Szépen-lassan tovább bénult az önvédelmi reflex, az értelmiség sajnos végzetesen megosztottá vált (ez 1990 után különösen is világosan, sőt egyre inkább érzékelhető). S a Kádár-korszak puhább éveit, kétségtelen gazdasági gyarapodását, a mennyiségi növekedést, fejlődést az elfojtás és kizsigerezés évei után a nép többsége egyre inkább magáénak is vallott fejlődésként élte meg. Idővel hálások lettek az emberek, hogy a maguk barakkjában már szabadabban mozoghattak, jobban élhettek. A széles tömegeket érintő anyagi jobblét mellett azonban a szellem és a lélek világa súlyos sérüléseket volt kénytelen elszenvedni. Megtanulták az emberek, hogy vannak dolgok, amelyeket vagy kívülről, vagy belülről nem lehetett kimondani. Nem lehetett nyilvánosan kimondani, hogy 56 forradalom volt, és nem ellenforradalom. Ha említett barátom nem mondta volna a felvételin, hogy hisz Istenben, fölvezték volna. S voltak belülről, a belső meggyőződés, a lelkiismeret oldaláról ki nem mondhatónak tartott dolgok, szavak. Például nem neveztük 56-ot ellenforradalomnak. A Kádár-korszaknak a szellem és a lélek világában bekövetkező s nagyrészt máig ható szomorú következményei: sok esetben meghasonlás Istennel, önmagunkkal és embertársainkkal (tessék arra gondolni, házastárs, szülő, gyermek egymás besúgói voltak nem egy esetben), s megérttek lassan, de biztosan ezen állapot gyümölcsei, hogy egyre több erkölcsi szabály vált sok emberben viszonylagossá, kikerülhetővé, semmibe vehetővé, nőtt az

elidegenedés, a kezdeti „túlélés” után pedig a beletörődő beilleszkedés, tartásvesztés. Ijesztő mértékben csökkent a magyarságtudat (56 előtt minden magyar középiskolás tudta, milyen nyelven beszélnek a székelyek, egy 80-as évekbeli fölmérés szerint középiskolás diákok egy része már nem tudta). S mivel nem volt bocsánatkérés, nincs megbocsátás sem: mai acsarkodásaink egyik oka ez. Igazi bocsánatkérés hiányában nincs igazi megbocsátás sem, nincs tömeges feloldozás, nincs megszabadulás, azaz nincs társadalmi béke, nincs harmónia. Hogy ez így van ma, annak egyik fő okát bizony az említett tényekben, az akkori években kell keresnünk, amelyekhez az ország pénzügyi eladósításának kezdete is kapcsolódik. Akkori, hitelekbe finanszírozott viszonylagos jólétünkért ma is fizetünk és unokáink is fizetni fognak. Ezt se feledjük, amikor a Kádár-korszakbeli relatív jólét jut eszünkbe! Érdemes talán idéznem a néhai angol miniszterelnök asszonynak, Margaret Thatchernek a mondását: „A kommunizmusban az a legrosszabb, ami utána következik.”

6.

1989 és 1990 táján azt hittük, hogy talán lesz a politikai nagypéntek után politikai hűsvét is, tudniillik hogy az 56-os eszmék – néhány évtized késéssel ugyan, de – megvalósulnak, s szabad nemzet él a maga gyarapodó, gazdagodó, erkölcsileg megújuló országában. Sajnos a rendszerváltoztatás körül 56 eszméi koránt sem érvényesültek a remélt módon és mértékben, sőt, többrendbeli olyan jelenség is történt, amelynek negatív hatását máig érezzük. Magyarországra vonatkozólag hallgassuk meg az egyik koronatanút, Pozsgay Imrét, aki így ír a nyugati hatalmakról, amelyekkel kapcsolatban annyi naiv elvárás, remény élt a magyarok körében: „Mihelyt ... 1989 végére ölübe hullott a győzelem, és szinte puskalövés nélkül megnyerték a III. világháborút, saját természetük szerint kezdtek viselkedni. Alaptermészetüket és ösztöneiket a tőke és a piac irányította. Ezt tudva sem gondoltuk, hogy negyven esztendei papolás, felszabadító és újjáépítő ígéretet után oly gyorsan magukhoz térnek, és a szolidaritás, együttérzés magasztos eszméjét pillanatok alatt a haszonelvi szempontok váltják fel. A szabadság első perceitől kezdve nem Európát költöztették vissza az 1945 előtt kirámolt területekre, hanem a piacot. 1990-ben azt reméltük, hogy jóvátételként megadják a Közöspiaci tagságot. De a mi akkori – jogosan remélt – felvételünk akadályozta volna ezt a spontán, haszonelvű, piacszerzési terjeszkedést. Nem is adták meg előbb, mint amikor ennek a folyamatnak az első szakasza lezárult. Előbb az uralmat kellett megszerezni ezek felett a területek felett, aztán az uniós tagsággal a folyamatos ellenőrzést... Beszéljünk nyíltan! – Ahhoz, hogy a rontó hatalmak ilyen eredményesek legyenek nálunk, meg kell találni hozzá a honi segítséget. Ez a segítség legtöbbször nem összeesküvő hazaárulóktól érkezik a térfoglalóknak, hanem elsősorban saját tudatlanságunk, gyengeségünk játssza kezükre az ország kulcspozícióit. Mi győzelmeinket is el tudjuk veszíteni” (HITEL 2006/2: 6). Ezt tudva mondta egy nyugati közgazdász Magyarországról: „a szabad farkasokat beengedték a szabad tyúkok ketrecébe”. Egy eléggé elterjedt szólás szerint pedig a rendszerváltoztatással „kimentek a tankok, bejöttek a bankok”. Vagy idézhetném azt a megállapítást is, hogy ma a pénz és a kommunikáció (azaz a tömegtájékoztatást uraló média) uralma alatt élünk. Döntse el ki-ki saját tapasztalata alapján, van-e ezekben igazság! Egyik neves politikai elemző szerint 1989 után „nem történt meg a diktatúra és bűnöseinek törvényi elítélése ... Nem volt igazi kárpótlás sem, csak kárpótlási jegyek. A Kádár-korszak minisztériumi állománya szinte teljes egészében a helyén maradt, miként a média és a sajtó kompromittált figurái is, amin – hiteles beszámolókat szerint – ők döbentek meg a legjobban. És ami különösen szomorú, senki nem védte meg a nemzeti vagyont, aminek következtében ma már oda jutottunk, hogy az állami vagyont 90 százaléka külföldi kézen van” (Fricz Tamás. Magyar Nemzet 2006. X. 27. 6. o.).

”Lélek, s szabad nép tesz csuda dolgokat” – írta jó Berzsenyi Dániel, s mennyire fején találta a szöveget. Itt van az egyik, ha nem a legnagyobb baj ma. Mert igaz, a rendszerváltoztatás óta sok minden megváltozott – javunkra. Furesza ellentmondás ezek után, hogy a többség a pozitív változások ellenére mégis azt mondja – különböző politikai irányultságú újságok olvasói leveleiben vissza-visszatérő megállapítás ez –, hogy nem ezt vagy nem így akartuk, hogy annyi minden megváltozott, s lényegében mégis változatlan maradt sok minden. A

legfrissebb fölmérések azt mutatják, hogy az emberek bizalmi listáján a kormány és a parlament áll a legrosszabbul, magyarul: nem bízunk a kormányban és abban, ami a parlamentben folyik. Mit mutat a szigorú diagnózis? Ezt a csalódottságot tükrözi és ennek negatív következményeit. Ugyanis — a korábbi reményekkel, sőt elvárásokkal szemben — a magyarországi magyarságnak sajnos jelentős része 16 évvel a rendszerváltoztatás után megélhetési gondokkal küszködik, életszínvonala csökkent, értékrendjében megingott, elbizonytalanodott, erkölcsi értékek iránt kevésbé fogékony, kevésbé szolidáris, az emberi hitelesség iránt meglehetősen közömbös, hitevesztett, depressziós vagy arra hajló, önfeladó lett. A magyarországi magyarság néhány évtized alatt 5-6 millió abortuszt produkáló, lélekszámában gyorsan fogyó, meglehetősen békétlen nép képét mutatja. Döbbenetes a statisztikai adat, amely szerint az 1980-as állapothoz képest ma 400 ezerrel kevesebb általános iskolás van Magyarországon! Katasztrófa! Rábaköz falvaiban is állandó és gyorsuló ütemű a népességfogyás, pedig ez a vidék az ország legfejlettebb mezőgazdasági zónájába tartozik. Hát akkor mi van máshol? A lakosság többsége elsősorban anyagi oldalról, a létbizonytalanság felől, a fenyegető munkanélküliség miatt, illetőleg a szegénység és a hivalkodó gazdagság ijesztő ellentétén tájékozódva érzékeli a bajt. Egyre jobban felismerik az emberek annak igazát, amit Kossuth 1848-ban mondott (Kossuth mondatának ismerete nélkül is): „a nép, amelynek erszénye más zsebében van, soha nem lehet szabad”. Talán ismert, hogy Magyarország mily nagy fokú pénzügyi függőségben van: az államadósság óriási! Ez azt jelenti a számok nyelvére lefordítva, hogy személy szerint minden magyar állampolgárnak, tehát minden jelenlévőnek, öregnek és fiatalnak, felnőttnak és gyerekeknek is a másfél millió forintot közelítő adóssága van. Mikor tudjuk ezt visszafizetni úgy, hogy közben sikeresen versenyezzünk nem a gazdag nyugati, hanem a nálunk jobban fejlődő szomszédos országokkal? Vajon hogyan juthattunk ilyen helyzetbe?

Mint tudjuk, az emberiség, tehát a magyarság jövője szempontjából is alapvető fontosságú kérdés, hogy mi lesz a társadalom fő célja: az életminőség javítása avagy az anyagi érdekek hajszolása. A vonatkozó tudományos felmérések egyértelműen mutatják a magyar népesség egyre mélyülő értékválságát (Kopp – Kovács 2006). Az Egészségügyi Világszervezet jóllétbizonyítványa szerint Magyarország az 1,55-ös eredménnyel a bukás és az elégséges között áll. Bármilyen szomorú, mégis igaz: a mai magyar lakosság bizony világviszonylatban a legrosszabb helyen áll az életminőséget lerontó tényezők egész sorában (alkoholos májzsugor, dohányzás, elhízás, allergia, népességfogyás). Visszaszorulóban vannak a közös erkölcsi elvek, zsugorodik a társadalmi-kulturális azonosságtudat. Milyen különös, hogy a politikai közbeszédben nem is oly régen, ti. a választások előtt „dübörgő gazdaság”-ról és az ellenzék hazug ijesztgetéseiről hallottunk! Hogyan és mikor tud a magyarság rossz mutatóin változtatni, nyomasztó adósságát törleszteni úgy, hogy életminőségét javítva visszanyerje életkedvét? Miért nem esik ezekről az alapvető kérdésekről több felelős szó, miért másról beszél a politikusok többsége? Emlékeztessünk arra: 56-ban nem erről volt szó, 56-ban másért küzdöttek, 56-ban másért ontották vérüket az 56-osok!

Újra igazolódott, ki tudja, hányadszorra már, hogy megfelelő tájékoztatás és tájékozódás, illetőleg értéktudat nélkül -- legyen szó bármiről, például a választások jelentette döntési helyzetről, múlttól, nemzetről, 56-ról, politikáról -- nem lehet a tényeknek megfelelő véleményt kialakítani. Ha az emberekhez nem jutnak el a hiteles, a tényeknek megfelelő információk, hanem többnyire csak a félremagyarázások, csúsztatások, egyoldalú értelmezések, hazugságok, akkor hogyan ismerhetnék föl, hogy kik a hiteles emberek, akik valóban közösségük javát akarják, akkor hogyan ismerhetnék föl, hogy mi is az igazi segítség nekik? Magyarországon ismétlődően ezt tapasztaljuk. Ne feledjük: ilyen körülmények között egyre nehezebb 56-ot is a maga szépségében, drámájában és jelentőségében megmutatni! Pedig 56 ok volna arra, hogy emelt fővel járjunk mindenütt a világon. Egy olasz professzor nyilatkozta nemrég: a magyaroknak büszkének kell lenniük 56-ra. Mi büszkék vagyunk? Önként adódik a kérdés: az idej magyarországi választási kampányban, s e jubileumi esztendőben vajon miért esett oly kevés szó 56-ról, 56 üzenetéről? A korábban megfogalmazottak alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a választásokon voksoló magyarországi magyarság jelentős része nem nevezhető 56 népének. Ez nem vád, csupán ténymegállapítás. Hiszen 50 év múlt el,

és a világ nagyot változott, nagyot fordult, s a magyarországi fordulatokban különösen sok pálfordulás volt (nézzünk körül például a politika és a média területén! A mai sztárújságírók között sok egykor volt jó „elvtárs” van). De 56-tól függetlenül is hadd kérdezzük: miért folyt és folyik a média többségében a közösség, a magyarság szempontjából lényegtelen kérdésekről, mondvacsinált ügyekről a vita, miért egymás lejáratásával foglalkoznak politikusok, s nem a nemzet, az ország alapvető gondjaival? Miért van az, hogy Magyarország politikailag, érzelmileg és értékrendjét tekintve is ennyire kettészakadt? Az erkölcs és az értékrend válságának jeleit látva több jeles tudós is már pesszimista jóslásokba bocsátkozik. Miről is van szó? Arról, hogy korunkban egyre több dolog válik viszonylagossá. S 56 nemes eszményeinek fényében még érzékenyebbek vagyunk vagy lehetünk erre. De szomorkodásra okunk inkább a rendszerváltoztatás után elmulasztott lehetőségek miatt van. Úgy tűnik azonban, a széles körű csalódás nem magyar sajátosság. Nemcsak a rendszerváltoztatáson átment, korábban a szovjet érdekszférába tartozó országok nem tudnak, a Nyugat sem, és Amerika sem tud egyelőre mit kezdeni korunk több gondjával, kihívásával. Hadd emlékeztessenek a nagy francia filozófus, Albert Camus 1957-ben írott mondataira: "A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, a szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia – s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, hogy soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok az életüket adták, és soha, sehol – még közvetve sem – igazolják a gyilkosokat" („A magyarok vére”). Vajon soha és sehol nem árulták el Nyugaton azt, amiért a magyar harcosok harcoltak, és nem igazolták semmilyen formában a gyilkosokat? Ám számon kérhetjük-e rajtuk, ha mi, magyarok élen jártunk a Camus-tól említett folyamatban? Ugye egyetértenelek velem abban, hogy méltatlan volt 56 jubileumának magyarországi ünneplése? Ugye egyetértenelek velem abban, hogy 56-ot a néppel együtt kellett volna ünnepelni? S miért nem került, kerülhetett erre sor? Költői a kérdés. De aligha vitatható az is, hogy a nép nélkül ünnepelni 56-ot annyit jelent, mint menyegzőt tartani menyasszony nélkül. Tamás Gáspár Miklós, az ismert közíró és filozófus, aki jobboldali elfogultsággal nem vádolható, írta 2006. október 29-én: „A magyarországi baloldal soha nem fogja tudni lemosni magáról azt a szégyenbélyeget, hogy a forradalom ötvenedik évfordulóján, október 23-án rendőrei végigverték a városon azokat, akik 1956-ra emlékezni akartak” (olvasható a világhálón: <http://hvg.hu/gyurcsany/2006.1029levelek.aspx>).

A nagy csalódások az érzékeny költőket többször is szomorú kifakadásokra készítették. A magyar irodalomból is van példánk bőven, de most csak Adyt idézem, aki a magyarság iránti szeretet diktálta ostorozó hevülettel így írt: a magyar "nem rúg vissza, csak búsan átkoz, S ki egyszer rugott a magyarba, Szinte kedvet kap a rugáshoz. Ma is itt ül lomhán, petyhüdtlen, Fejét, jussát, szívét kobozzák, S ha néhányan nem kiáltoznánk, Azt se tudná, hogy őt pofozzák. Csak a Csodák-Ura meglátná Végre ezt a szánalmas népet, Adna neki csak egy dárdányi, Úri, kis kíméletlenséget. Hogy néhány maradt sereghajtó Törötten, fogyva azt ne vallja: Ezért a népért úgyis mindegy, Ebsorsot akar, hát – akarja!" (A hőkölök népe).

7.

56 mindenkor példa arra is, hogy nagyon nehéz helyzetekben is képes megjelenni a nemzeti, a közösségi, a családi összefogást megeremteni tudó erő. Ebben bízunk mindannyian, akik közösségeinket, a családot és a hazaszeretetet fontosnak tartjuk. Mi most 56 évfordulóján 56 fontos üzenetét hangsúlyozzuk és adjuk tovább: hagyjuk el az önsajnálatot, mert bénít, hagyjuk el a hamis önfelmentést, mert passzivitást eredményez, s ennek bizony önfeladás szokott a vége lenni, hagyjuk el a csodavárást, hogy majd mások segítenek rajtunk, mert ez járhatatlan út! Illyés Gyula mondta. „Magyarnak lenni nehéz – de nem lehetetlen!” Ne hagyjuk hát 56 emlékét elhalványulni, ne hagyjuk üzenetét feledésbe merülni! A magyarság életigenlésének erősítésére bátran forduljunk 56 példájához! Igen, 56 októbere a magyar történelem nagy kegyelmi pillanata volt! Akik látták az akkori tekinteteket, a tiszta örömet, érzékelték a szertesugárzó reményt, s azt, ahogy emberek újra hittek a jövőben, a nemzet

jövőjében és saját jövőjünkben is, azok számára mindez felejthetetlen marad. Milyen kár, hogy ezt mégoly lírai szavakkal sem lehet úgy átadni, továbbörökíteni, hogy gyermekeink, utódaink is pontosan érzékelhetnék, mi volt 1956. De az üzenetet fogni, azon eltöprengeni mindig lesz lehetőség. 56 önismeretünk, azonosság tudatunk, fontosságára is int. Mert — Illyés Gyula szavaival — a múlt nem mögöttünk van, hanem alattunk. Rajta állunk, csak arról rugaszkodhatunk el — fölfelé és előre is! Szívvel kívánom, hogy legyenek minél többen a magyarok között, a mihályiak között is olyan emberek, akiket tettekésség, a gondolkodás bátorsága, az erkölcs és a szellem ébersége, valamint a hit merészsége jellemez!

1956-ra emlékezünk. Emlékezzünk és emlékeztessünk! Emlékezzünk csendben, tisztelegjünk főhajtással! Mert van miért! De tanuljunk is 56-ból! Mert van mit!

A további s többoldalú tájékozódás segítésére megadok néhány szakirodalmi tételt:

Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel: 1956. Budapest, 1981. Második, bővített és javított kiadás. Kossuth Kiadó. (Első kiadás: Budapest, 1969, Zrínyi Kiadó.)

Csoóri Sándor főszerkesztő: Mi történik velünk? A rendszerváltozás „regénye”.

HITEL XIX/2. 2006. február.

Gati, Charles, Vesztett illúziók. Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os forradalom. Budapest, 2006. Osiris Kiadó.

Hegedűs B. András főszerk.: 1956 kézikönyve. Megtorlás és emlékezés. I—III. Budapest, 1996. 1956-os Intézet.

Huszár Tibor: Kádár János politikai életrajza. Budapest, 2003. I—II. Szabad Tér Kiadó — Kossuth Kiadó.

Kopp Mária—Kovács Mónika Erika (szerk.): A magyar nép életminősége az ezredfordulón. Budapest, 2006. Semmelweis Kiadó.

Módos Péter: Év végi kérdések. Európai utas. 2005/4: 11—13.

Módos Péter: A politika nem hallgat a gazdaságra. Európai utas. 2006/1: 4—9.

Pölskei Ferenc et alii szerk.: 20. századi magyar történelem 1900—1994. Budapest, 1997. Második, bővített kiadás. Korona Kiadó.

Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz. II. Budapest, 1999. 1956-os Intézet.

Romsics Ignác szerk.: Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században. Budapest, 1995. Teleki László Alapítvány.

Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Budapest, 2003. Rubicon – Könyvek.

Szakolczai Attila: Az 1956-os forradalom és szabadságharc. Budapest, 2001. 1956-os Intézet.

Vasy Géza: „Hol zsarnokság van”. Az ötvenes évek és a magyar irodalom. Budapest, 2005. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó.

Evangélium és régészet (Népszámlálási párhuzamok)

Régészeti felfedezés igazolta, hogy Lukács a szükséges és fáradságos utazásoktól kezdve el egészen a nyelvi részletekig pontosan írta le a római népszámlálást.

Régen ismertek már a római Egyiptomból származó papiruszok, amelyek népszámlálási adatokat is tartalmaznak. Ezekből tudjuk, hogy ilyenkor a lakóhelyről a születési helyre kellett elutazni, számbavétel végett. Hogy Egyiptom messze van, és hogy más kormányzati rendszerben élt, mint Szíria a maga galileai, samáriai és júdeai körzeteivel, – erre az ellenvetésre egy júdeai, nemrég talált szenzációs kézirattal tudunk válaszolni. Ez pedig egy Babata nevű zsidó asszony teljes családi levéltára, amelyben egy hitelesített római adóbevallás is található. A Holt-tengeri Masadától északra fekvő Nachal Arugot-i ú.n. „levélbarlangban“ fedezték föl 1961-ben ezt a levéltárt, s 1989-ben hozták nyilvánosságra.

Babata, több szövegben Babta, nyilván a Kr.u. 132-135-ig tartó Bar Kochba-féle lázadáshoz csatlakozott. A felkelés végefelé sok férfi és asszony sáncolta el magát a Holt-tenger menti barlangokba. Babata minden mozdítható vagyonát magával vitte oda, beleértve értékes ékszereit is. A régészeti lelet közzététele utáni években a kutatás inkább Bar Kochba eredeti leveleire korlátozódott. Azonban 1995-ben a bonni ókori nyelvész, Klaus Rosen utalt először arra, hogy a levéltárnak az újtestamentumi kortörténet szempontjából is van jelentősége. Adóbevallásról van itt szó, amelyet a 127. évben, tehát Hadriánusz császár idején, nyújtottak be. Görög nyelvű, akárcsak az, amit Lukács Józsefről és Máriáról szerzett.

Babatáról megtudjuk, hogy második házasságban élt Judanesz nevű férjével (egyes iratok egyszerűen Júdásnak nevezik), s a Holt-tengertől délre fekvő Maoza nevű faluban lakott. Maoza a római Arábia provinciához tartozott, amelynek Petra volt a fővárosa. A dokumentum tanúsítja, hogy saját telkén élt, nem volt tehát nincstelen feleség. Férje pedig a Júdea provinciához tartozó En Gedinből származott, mégpedig annak jerikói közigazgatási körzetéből.

Az adóbevallásban Babata formális okokból Judaneszt nem férjének, hanem gyámjának nevezi: már Jézus korában is érvényes jog volt az, hogy egy nő, még akkor is, ha saját vagyonnal rendelkezett, jogi ügyleteknél gyámot kellett felvállaljon. A Kr. u. 127. évi népszámlálás végett Babatának Maozából a 40 km-re fekvő Rabbathban levő adóhivatalba kellett elutaznia. Bár Judanesz adópapírjait nem ismerjük, mégis valószínű, hogy nemcsak gyámként kísérte el feleségét, hanem azért is, hogy saját bevallását is benyújtsa. Babata adóbevallása részletezi az apjától, Simontól kapott örökséget, úgy, mint saját tulajdonát, megjelölve az adó mértékét, no meg ingatlana határait is leírja. A hitelesítés pontos dátumát is megtudjuk: Hadrianus 12. uralkodási évétől kezdődően el egészen a decemberi kilenced előtti negyedik napig, – s így adódik, mai időszámításunk szerint, 127. december 2.-a.

Bár Babata pár évvel később csatlakozott a rómaellenes Bar Kochba-felkeléshez, mégis a római úr és császár szerencse-istennőjére esküszik a bevallott adatoknál. Esküje, a saját és férje aláírása eredetileg nyilván arám nyelven volt írva, mert a dokumentum hiteles másolata kifejezetten hangsúlyozza, hogy itt fordítással van dolgunk. Az iratot aláíró római hivatalnok viszont a birodalmi adminisztráció nyelvén, latinul írt: pontosan úgy, ahogy Pilátus súlyt helyezett a hivatalos latin szövegre, amikor a Jézus keresztjére a büntetés okát mutató táblát tétette. A rabbathi hivatalnok átvételi elismervényét is görögre fordították Babata aktáján, tehát a Római Birodalom keleti részein általánosan használt nyelvre. Öt rabbathi tanú hitelesítette az iratot a hátlapon, ezt pedig a saját, nabateus nyelvén tette. A különböző aláírásokból kiderül, hogy az egész ügyvitel lebonyolítása kb. 4 napot vett igénybe. Ehhez kell hozzászámítani a Maozából odajövet két napját. December elején tehát Babatának és Judanesznek bő hétre volt szüksége, hogy az ügyét elintézzék. Az utolsó aratás utáni kedvező idő volt ez. A közigazgatás székhelyén jól lehetett értékesíteni a termést, s mivel az adóbevallás miatt sokan jöttek össze, nemcsak egyéb üzletkötésekre kínálkozott jó lehetőség, hanem olyan probléma is adódott, amelyről Lukács is tudósít: teljesen megteltek a vendégfogadók. Hogy Babata és Judanesz „találtak-e helyet a vendégfogadóban“, erről persze a római dokumentum hallgat. Mivel pedig akkoriban a telefonos vagy internetes előzetes szobafoglalás ismeretlen volt, nem is volt garancia arra nézve, hogy minden adóbevalló kényelmesen a saját hotelszobájában lakhatott volna.

Már maga Jézus születése, a többnapos utazás és a teljesen természetes szálláskeresési nehézség a népszámlálási városban is elég csodálatos párhuzam. Hiszen kizárt dolog, hogy Lukács ezt a speciális iratot „másolta“ volna le, vagy éppen fordítva, hogy t.i. Babata Lukács tudósításának valami hamisított másolatát tartogatta volna az irattárban. De még azok számára is, akik Lukács pontos történeti ismereteiben bíznak, bámulatosak az aprólékos jogi részletekbe menő párhuzamok. Elején van a császár nevének említése, akinek nevében a népszámlálás történt: Babatánál és Judanesznél Hadrianus, Augustus pedig Máriánál és Józsefnél. Majd következik a helytartó, ill. a császári megbízott neve említése: Titus Aninius Sextius Florentinus a barlangbeli dokumentumon, Publius Sulpicius Quirinus a Lukács evangéliumban. Ezután a császári rendelet tárgya, az írásbeli adóbevallás leadására való felszólítás jön. Mind Lukács, mind a Babata-irat ugyanazt a görög szót használja erre: „apografesztai“. Lukács arról tudósít, ami a Hadrianus népszámlálásából is kitűnik: „Mindenki a maga városába ment“ (Lk 2,3). – Babata személyes fogalmazását: „Én, Babata, írásban jelentem ki ezennel, hogy mi a vagyonom“, – a történész Lukács így adja vissza: „Felment József is ... hogy összeírják jegyesével, Máriával együtt, aki áldott állapotban volt“. S a két szövegben ugyanaz a szó áll. A származásra és a birtokra vonatkozó adatok is egyeznek formailag. Babata az apját nevezi meg, akitől ingatlanját örökölte és hozzáfűzi, hogy a vagyon teljességgel a sajátja. Lukács azt mondja Józsefről, hogy Názáretből volt kénytelen Betlehembe eljönni, mivel ő a Dávid házából származott. S újra azonos szó bukkan elő: *oikos* Lukácsnál, *oikousa* a Babata-iratban. Lukács minden olvasója megértette ebből, még ha az evangélista itt nem is szigorúan jogi nyelven fogalmaz, hanem biblikus szóhasználatot vesz igénybe, hogy Józsefnek öröklött ingatlanja volt Betlehemben vagy a környékén.

S ha már az eddigiekből is kitűnt, hogy Lukácsnak milyen pontos ismeretei voltak az adóbevallással összefüggő ügyekről, a tulajdonképpen csattanó végül is még csak most következik. Lukács evangéliuma figyelmes olvasóinak gyakran feltűnt már, hogy József nem egyedül vétette föl magát az adóbevallók listájára, hanem „Máriával“.

Miért? A választ a másik asszony, Babata esetének párhuzama adja meg. Máriának, bár előrehaladott állapotban volt, mégis útra kellett kelnie, mert nyilván neki magának is volt saját, öröklött ingatlana Betlehem térségében...

De ez is világos: Mária és József nem csak ez egyszer tették meg ezt az utat Názáretből Betlehembe. Az Augustus-barát Heródes és urának népösszeíró intézkedései, amelyeket a helytartók bonyolítottak le, szabálytalan időközökben megismétlődtek. Nem vonhatták ki hát magukat az ingatlanukkal együtt járó felelősség alól. S még valami mást is elárulnak ezek a kortörténeti összefüggések: gazdaságilag jövedelmező kellett legyen az ingatlanuk...

Talán ezért is búcsút kellene vennünk a Jézus szegényes származásáról alkotott romantikus elképzelésnek.

C.P. Thiede, Jesus. Der Glaube. Die Fakten, 22-27.old. 2003.
(Ford.németből)